

ПОЛІТИЧНІ НАУКИ

УДК 3(091)(73)«1865/1969»

Бідочко Л. Я.,
аспірантка кафедри політології, Національний
університет «Києво-Могилянська академія»
(Україна, Київ), bidochko.lesia@gmail.com

**ГЕНЕЗА КУЛЬТУРНОГО МАТЕРІАЛІЗМУ:
ІСТОРИЧНИЙ КОНТЕКСТ**

Формування нових наукових шкіл зумовлюється не тільки діалектикою розвитку наукового знання, але й ширшим соціальним контекстом. За періодизацією Е. Вульфа, після 1945 р. настає третій етап в історії соціокультурної антропології США. У цей час відбувається відродження матеріалістичного напрямку, який опонував ідеалістичній символічній антропології. Неоєволюціоністи прагнули уникнути недоліків вульгарного матеріалізму Л. Г. Моргана та зберегти гуманістичні інтенції Ф. Боаса, відмовившись від властивого його школі партикуляризму. Життєвий та науковий досвід нової генерації антропологів зумовив їхню критичну й радикальну позицію. Матеріалістичні антрополози цікавилися марксизмом, але в умовах Холодної війни та другої хвилі «Червоної паніки» мусили зберігати дистанцію від нього. Запропонована Марвіном Гаррісом оригінальна концепція культурного матеріалізму дозволяла вдосконалити неоєволюціонізм та культурну екологію, використовуючи окремі елементи марксизму та залишаючись при цьому в межах політичної благонадійності. У новій школі відбилися суперечливі тенденції, породжені, з одного боку, реакційною політикою маккартизму та, з іншого, прогресивними суспільними рухами 1960-х рр.

Ключові слова: культурний матеріалізм, соціокультурна антропологія, історія науки, маккартизм, марксизм, радикальні інтелектуали, США, Третій світ.

Прогрес, якого філософія науки досягла протягом ХХ ст., за своїм історичним значенням заслуговує порівняння із становленням основних принципів наукового знання, що відбулося в XVII ст. Якщо застосувати концепцію типів наукової раціональності, створену В. Стьюпіним, то можна говорити про те, що неокласична наука акцентувала увагу на ролі суб'єкта пізнання, тоді як постнеокласична зосередилася на соціальному контексті, у якому розташовано суб'єкт. Ці зрушення у філософії науки розпочалися із природничих галузей (зокрема, фізики), але на гуманітаристику справили аж ніяк не менший вплив. Визнання іманентної заангажованості суб'єкта та об'єкта є ключем до піднесення теоретико-методологічного рівня студій про людину і суспільство, наближення до критеріїв науковості, які задаються точними науками. Ми впевнені, що попри численні інтелектуальні перешкоди саме цей шлях розвитку науки має бути магістральним, тоді як плекання протилежних рис гуманітарного знання веде в глухий кут постмодернізму.

У західній науці вивчення історії розвитку власної галузі пізнання та її сучасного положення в суспільній структурі вже давно стало невід'ємною частиною дослідницького інструментарію. Для північноамериканської антропології, у рамках якої виник культурний матеріалізм, така саморефлексія стає притаманною з кінця 1960-х рр. – десятиріччя

тектонічних зсувів у соціумі США, науково-технічної революції та загострення дискусій у гуманітарних науках. Тоді учень С. Мінца, видатний історик-марксист Е. Вульф запропонував свою схему розвитку антропології в контексті соціально-економічних трансформацій [1, с. 13]. Детальніший огляд історії антропології наводить Ш. Ортнер у своїй статті 1982 року – «Теорія в антропології від 1960-х рр.» [2]. Згодом з'являються масштабні спеціалізовані дослідження, на кшталт «Соціальної історії антропології в Сполучених Штатах» Т. Паттерсона [3]. Аналогічні наукові розвідки було створено й стосовно антропологічної науки інших країн – Великобританії, Німеччини, Франції, ПАР, Мексики тощо [4].

Отже, сучасна філософія науки закликає звертати увагу на соціальні умови функціонування науковців і наукових інституцій, вплив суспільства на створення теорій та реалізацію наукових проєктів. У вітчизняній гуманітаристиці ці фактори подекуди не беруться до уваги; застосування кумулятивної моделі росту наукового знання у поєднанні з ідеологічними упередженнями не тільки спрощує, але й значно викривляє картину попереднього розвитку суспільних наук. Завдання цієї статті – продемонструвати історичний контекст, у якому постала школа культурного матеріалізму. Це дозволить краще зрозуміти сильні та слабкі сторони пояснювальної парадигми, запропонованої М. Гаррісом та розвинутої його учнями й ученицями [5; 6].

За періодизацією, запропованою Е. Вульфом, культурний матеріалізм виник на третьому етапі розвитку північноамериканської антропології. Варто коротко охарактеризувати попередні два етапи.

Перший етап – «тріумфального капіталізму» – охоплює період від завершення Громадянської війни в США (1865 р.) до кінця XIX ст. Для цього періоду були властиві нестримна експансія капіталістичного господарства та стабільно високі темпи економічного зростання, поруч із посиленням соціального розширення. У таких соціально-економічних умовах панівною ідеологією в суспільстві став соціал-дарвінізм – квазінаукове вчення, яке передбачало, що основою суспільного життя є боротьба індивідуумів та відбір успішніших із них. Експлуатовані групи розглядалися як слабкіші від природи, як аутсайтери суспільного відбору [7, с. 201]. Основним об'єктом вивчення для новопосталої антропології були індіанські племена, на чий території відбувався наступ американської «цивілізації». Парадигмою антропології на цьому етапі став вульгарно-матеріалістичний еволюціонізм Е. Б. Тейлора та Л. Г. Моргана, у якому прогресивістська телеологія приховувала расистські упередження та виправдання агресивної політики американського уряду й бізнесу [8, с. 256]. «Біблією» американської

антропології на цьому етапі стала праця Л. Г. Моргана «Системи спорідненості та властивості людської сім'ї». Промовистим є соціальний портрет одного з найвідоміших антропологів цієї доби – Дж. У. Пауелла (1834–1902). Ветеран федеральної армії, який очолював експедиції тоді ще маловідомими просторами північноамериканського континенту, зробив чималий внесок у вивчення індіанських племен. Дослідження «дикунів» проводилася на високому методологічному рівні – у цьому відношенні американські антропологічні продовжували емпірицистські традиції англосаксонської гуманітарної науки [1, с. 15].

Другий етап («ліберальних реформ») тривав з початку ХХ ст. до років Другої світової війни. Екстенсивний розвиток американського капіталізму змінився на інтенсивний, що передбачало тіснішу інтеграцію до ринку праці та соціальних структур пригноблених страт суспільства (афроамериканці, іспаномовні, мігранти з Європи та Азії, жінки, сільська біднота тощо) [3, с. 75]. Накопичувалися кризові явища в економічному та політичному житті країни, апофеозом чого стала Велика депресія (1929–1933 рр.) та безперервні корупційні скандали навколо політичної еліти (зокрема, адміністрації президента В. Гардінга, 1921–1923 рр.). Суспільно-політичною відповіддю на це й стали ліберальні реформи, що їх вперше активно впроваджували на початку ХХ ст. адміністрації Т. Рузвельта і В. Вільсона, а пізніше «Нового курсу» Ф. Рузвельта (1933–1945) вони набули форми радикальних трансформацій. Держава відтепер активно втручалася в економіку, обмежувала великий бізнес та перерозподіляти суспільний додатковий продукт, постало громадянське суспільство, яке намагалось контролювати політичну еліту, а політичні партії розвинули низове членство та стали більш плюралістичними за своєю структурою. Корінні перетворення відбулися і в американській антропології. Ці зміни відповідали новим тенденціям суспільного життя та водночас були діалектичною реакцією на попередній, еволюціоністський етап [1, с. 17–18]. У основу нового підходу були покладені визнання цінності культурного розмаїття, рівноправності соціальних груп, відмова від узагальнюючих схем, розгляд окремих культур як цілісних і самодостатніх комплексів, увага до паттернів, цінностей, світогляду, етосу, властивих окремим культурам. Тепер науковці прагнули не просто санкціонувати результати політики правлячого класу, а виробити і запропонувати схеми соціальної інженерії, які б допомогли інтегрувати американське суспільство та забезпечити безперебійне функціонування, зберігаючи його плюралістичність [9, с. 215]. Уособленням другого етапу став Ф. Боас, а найпомітнішим напрямом – школа «культури та особистості» (Culture and Personality), у рамках якої працювали М. Мід та Б. Рут. Монографію Б. Рут «Хризантема і меч» можна вважати *opus magnum* другого етапу розвитку соціокультурної антропології [10]. Дослідницький фокус розширився за рахунок численних меншин всередині США та почав, з експансією зовнішньої політики Вашингтону (війна з Іспанією 1898 р., політика «великого кийка» в Латинській Америці, участь у світових війнах), виходити за межі національних кордонів. Північноамериканська антропологія на цьому етапі стояла на філософських позиціях об'єктивного ідеалізму, психологізму та історичного партикуляризму.

Відбулася інституціоналізація цієї галузі наукового знання в рамках нових університетів, державних проектів та грантових фондів [11, с. 5–8].

Автор періодизації, Е. Вульф, належав до тієї генерації американських антропологів, яка після Другої світової війни започаткувала третій етап. У 1945 р. США остаточно взяли на себе роль світової наддержави та увійшли в протистояння з СРСР, відоме як «холодна війна». Визначальну роль у американському суспільстві тепер відігравав воєнно-промисловий комплекс, який став площиною взаємодії державної бюрократії, військових та приватного великого бізнесу [1, с. 14]. Післявоєнне «славетне тридцятиріччя» було часом небаченого економічного зростання, перетворення США на державу загального добробуту (welfare state), що вело до модернізації суспільних відносин. Але в той самий час нерівномірність перерозподілу суспільного додаткового продукту на фоні зростання рівня освіти та горизонту очкувань зумовила хвилювання і заворушення, які охопили країну в 1960–х рр. Зовнішньополітичні доктрини «стримування» і «відкидання комунізму» та необхідність встановлювати контроль над новими ринками в країнах Третього світу, використання яких і забезпечувало повоєнне економічне зростання, призводили до частих політичних і військових інтервенцій за кордоном [12].

Після Другої світової війни американська соціокультурна антропологія переживала значні кількісні та якісні зміни. У цей час американська система вищої освіти почала охоплювати значно більшу частку молоді, у тому числі, завдяки G. I. Bill, численних ветеранів війни. Повоєнна експансія освіти була явищем, властивим усім країнам Західної Європи та Північної Америки [13, с. 345–350]. Егалітаризація університетів полегшила потрапляння до академічної спільноти вихідців із соціальних низів. Уряд США, здійснюючи активну зовнішню політику, мусив стимулювати розвиток студій з історії, культури, економіки народів Африки, Азії, Океанії, Латинської Америки. Особливості структурного поділу науки в США зробили саме антропологію найкращим кандидатом на роль наукового консультанта уряду, військових та бізнесу. Але залишалося питання: чи будуть учені охоче виконувати підготовлену для них роль, чи використовуватимуть матеріальну базу, запропоновану державою та корпораціями, для просування власного порядку денного?

Кожен етап розвитку науки діалектично заперечував попередній: учні Ф. Боаса та представники школи «culture and personality» відкидали супрематизм, прямо-лінійний схематизм та механістичний матеріалізм Моргана–Пауелла, тоді як нове покоління американських антропологів формувалося, критикуючи ідеалістичну та еkleктичну науку епохи «ліберальних реформ». Для поповнення теоретико-методологічного багажу американські науковці зверталися до Західної Європи, де в академічній гуманітаристиці саме відбувався стрімкий ренесанс марксизму. Марксистська епістемологія мала посприяти оновленню соціокультурної антропології – повернути її на більш сциентичний ґрунт матеріалізму, при цьому усунути хиби старого еволюціонізму та зберегти прогресивне ідейне підґрунтя боасіанства.

Досвід Другої світової війни сприяв радикалізації настроїв широких мас населення, втягнутих у неї.

Радикалізм тут уживаємо в значенні, поширеному в західній політичній традиції – відданість лібертарним принципам, що має тенденцію переростати в соціалістичні переконання та передбачає програму кардинальних суспільних трансформацій [12].

Типовою біографією науковця на цьому етапі розвитку антропології можна назвати життєвий шлях Еріка Вульфа (1923–1999). Єврейський хлопець, якого батьки вивезли з окупованої Третім рейхом Європи до Нового світу, пройшов фронти Другої світової війни та завдяки цьому став студентом Колумбійського університету, учнем видатного антрополога Дж. Стюарда [1, с. 1–4].

Але суспільно–політична атмосфера, яка панувала у США в повоєнні роки, унеможлиблювала постановня відверто марксистської наукової школи. У 1950–х рр. в Сполучених Штатах відбувалися спрямовані проти лівих політичні чистки, які залишилися в історії під назвою «маккартизму». Люди, звинувачені в зв'язках чи симпатіях до комуністів, втрачали роботу, їх саджали за ґрати та доводили до самогубства. Незвичні для північноамериканської політичної культури політичні репресії коренились у бажанні панівного класу розправитися з потенційними політичними опонентами – зростання напруження в Холодній війні полегшувала легітимізацію такої політики. Попри явну слабкість Комуністичної партії США, ліві погляди дійсно були поширені в середовищі інтелектуалів, так і серед робітничого класу США. Маккартизм мав на меті придушити їх обіг у публічній сфері та не дати поширитися на високоорганізований робітничий клас, що поставило б під питання історичну гегемонію правлячого класу США.

Як згадує один з учнів М. Гарріса, антрополог Стівен Рейна: «В основному це були люди, що походили з Брукліна, повернулися з Другої світової війни, були не дуже юними й мали симпатію до політичного лівого флангу, звідки їхній матеріалізм. Це були часи маккартизму, і якщо тебе знали як лівого, тебе не брали на роботу. Тож вони намагалися дотримуватися лівих позицій, але не вживали відверто лівої мови. Я був частиною цього середовища. Я був студентом Марвіна Гарріса, Мортона Фріда, але не застав Джуліана Стюарта. В основному ми були «прогресивними» в США, але не відвертими марксистами» [14].

Кількісне розростання галузі соціокультурної антропології, збільшення чисельності відповідних науково–дослідницьких та навчальних інституцій, а разом з тим – і чисельності антропологів, що розпочалося ще в 1920–1930–і рр., а після Другої світової війни лише прискорювалося [3, с. 107], – усе це створило сприятливий ґрунт для плюралізації цієї галузі наукового знання, появи конкуруючих шкіл, дискусій між якими стануть центральним стрижнем розвитку антропології на цьому етапі. Частина дослідників продовжувала ідеалістичний напрямок, прагнучи підвести під нього солідну теоретико–методологічну базу та досягнути високого рівня узагальнення. Результатом цих зусиль стала школа «символічної антропології», найяскравішими представниками якої були К. Гірц, В. Тьорнер, Д. Шнайдер. З іншого боку, багато науковців прагнули привнести до антропології каузальність і номотетичність, щоб зробити її «більш

науковою». Молоді антропологи, які прийшли в науку після 1945 р., у цьому сенсі розвинули тенденцію, що стала помітною ще до війни – в працях А. Крюбера та його учня Дж. Стюарда. Утім, ця течія в американській антропології в умовах маккартизму не могла відкрито обійняти позиції історичного матеріалізму, що було в повоєнні роки звичайною справою для західноєвропейської гуманітаристики – це ставило під загрозу кар'єру науковців [15, с. vi; 16, с. 159–70].

Таким чином наприкінці 1940–х – у 1–й пол. 1950–х рр. сформувалася нова течія в північноамериканській антропології, що була матеріалістичною, але певною мірою дистанціювалася від марксизму – неоеволюціонізм Дж. Стюарда та Л. Уайта. Останній, утім, був значно відвертішим щодо впливів К. Маркса та Ф. Енгельса на його наукові праці. Їхні учні, Е. Сервіс та М. Саллінс, створили наукову школу, відому під назвою «культурної екології». Вони прагнули досліджувати довготривалі трансформації людських суспільств та вважали визначальними для соціальної еволюції такі фактори, як природне середовище, нові технології, завоювання [17]. Центральним поняттям культурної екології стала «адаптація» (суспільства до «зовнішніх» змін) [18].

Подальшим кроком у розвитку неоеволюціонізму та культурної екології став культурний матеріалізм, розроблений Марвіном Гаррісом у 1960–х рр. [19] Саме ця школа стала основним представником матеріалістичної крила північноамериканської антропології в запеклих дебатах з ідеалістичною течією, здебільшого з символічною антропологією [2, с. 126–134].

М. Гарріса (1927–2001) також можна назвати типовим представником нової генерації північноамериканських антропологів. Він походив з небагатої родини, по якій відчутно вдарила Велика депресія, брав участь у Другій світовій війні, завдяки чому зміг отримати вищу освіту в Колумбійському університеті. У 1950–х рр. займався польовими дослідженнями в країнах Третього світу – Бразилії [20] та Мозамбіку (тоді португальській колонії). Ці студії радикалізували молодого науковця. М. Гарріс критично оцінював імперіалістичну політику та систему класового панування, що зумовлювали нужденне становище об'єктів його дослідження (расові групи Бразилії, тубільне населення Мозамбіку) [21, с. 1–2], та прагнув створити нову дослідницьку парадигму, яка могла би висвітлити реальні зв'язки між економікою, соціальним устроєм та ідеологією. Протягом 1952–1980 рр. М. Гарріс викладав у Колумбійському університеті, «мецці» антропологічної науки США, у 1963–1966 рр. очолював там кафедру антропології. Там він підтримував тісні зв'язки з радикально–прогресивним студентським рухом [22, с. 2].

Відкриття законів суспільного розвитку, на думку М. Гарріса, з часом мало допомогти трансформувати людські суспільства в кращий бік. Він досить справедливо зауважував, що відмова від пошуку універсальних закономірностей, пріоритетне вивчення символічно–ідеаційної сфери та нехтування матеріальними факторами, властиві ідеалістичній течії північноамериканської антропології (і західної гуманітаристики загалом), нівелюють суспільну роль науки [5, с. 27–28]. Без усвідомлення прескриптивної і трансформуючої функції науки академічна спільнота приречена «висвячувати» існуючий стан речей [1, с. 20].

М. Гарріс критикував концептуальні недоліки неоеволюціоністів, зокрема змішання біологічної та соціальної еволюції, теорію багатолінійної еволюції Дж. Стюарда [19, с. 171]. Порівняно з культурною екологією, нова школа «змістила фокус з еволюції до пояснення окремих рис окремих культур у світлі адаптивних або системозберігаючих функцій цих рис» [2, с. 133].

Культурний матеріалізм мав на меті створення більш релевантної теоретико-методологічної бази для матеріалістичної антропології. Але формування М. Гарріса як науковця відбувалося у роки маккартизму, що заважало йому пристати до історичного матеріалізму, тому він сформував власне вчення, у якому «очистив» К. Маркса від діалектики та політичних конотацій [19, с. 217–249]. Подібне переосмислення К. Маркса також зумовлювалося зневірою західних інтелектуалів у ортодоксальному марксизмі та радянському проекті побудови соціалізму, відправними точками якої стали поширення інформації про злочини сталінського режиму після XX з'їзду КПРС, події в Угорщині 1956 р. та Чехословаччині 1968 р.

Отже, культурний матеріалізм як наукова школа був продуктом суспільно-політичних, соціально-економічних та академічних обставин, що існували в США перших повоєнних десятиріч. Е. Вульф відзначив як провідний мотив соціокультурної антропології на третьому етапі її розвитку – «невизначеність і двозначність стосовно влади» [1, с. 15]. Керуючи світовою наддержавою, правляча еліта США санкціонувала та матеріально забезпечила розростання академічної спільноти антропологів, яка мала стати для Білого дому аналітичним зрядом у Холодній війні. Але нова генерація антропологів, що мала за плечима досвід Другої світової війни і західноєвропейський теоретичний багаж, працюючи в країнах Третього світу, виносила звітти критику імперіалізму та капіталізму. Якщо на попередніх етапах розвитку цієї науки антрополози вивчали інертні пригнічені меншини, то тепер головним об'єктом їхніх студій було селянство (нео)колоніальної світової периферії, задіяне в потужних національно-визвольних рухах [1, с. 19]. Це, безумовно, також вплинуло на дослідників. Значна частина північноамериканських антропологів прагнула не лише описувати досліджуване та давати урядові практичні поради стосовно конкретних країн, а сформувати набір методологічних інструментів, який дозволяв би пояснювати будь-яке суспільство (включно з самими США, що пережили в 1960–х рр. «революцію бебі-бумерів») та спрямовувати розвиток у прогресивний бік, відповідний до епохи науково-технічної революції. Водночас політика правлячих еліт США (маккартизм) та СРСР (диктатура партії, бюрократизація, порушення прав людини) знеохочувала північноамериканських науковців від традиційної політичної боротьби (підтримка лівих партій, профспілок тощо) та історично пов'язаного з нею марксизму. Як наслідок матеріалістичні антрополози вдавалися до власних ідейних пошуків, найбільш цілісним та яскравим виявом яких і став культурний матеріалізм.

Список використаних джерел

1. Wolf E. R., Silverman S. *Pathways of Power Building an Anthropology of the Modern World*. – Berkeley: University of California Press, 2001. – 463 p.

2. Ortner S. B. *Theory in Anthropology since the Sixties // Comparative Studies in Society and History*. – 1984. – Vol.26. – P.126–166.

3. Patterson T. C. *A Social History of Anthropology in the United States*. – Oxford, NY: Berg, 2001. – 212 p.

4. Антропологические традиции: стили, стереотипы, парадигмы: Сб. статей / Ред. А. Л. Елфимов. – М.: Новое литературное обозрение, 2012. – 208 с.

5. Harris M. *Cultural Materialism: The Struggle for a Science of Culture*. – NY: Random House, 1979. – 383 p.

6. *Science, Materialism, and the Study of Culture* / ed. by Martin F. Murphy and Maxine L. Margolis. – Gainesville: University Press of Florida, 1995. – 256 p.

7. Hofstadter R. *Social Darwinism in American Thought*. – New York: Braziller, 1959. – 248 p.

8. Darrah W. C. *Powell of the Colorado*. – Princeton, N.J.: Princeton University Press, 1951. – 426 p.

9. Fisher D. *The Role of Philanthropic Foundations in the Reproduction and Production of Hegemony: Rockefeller Foundations and the Social Sciences // Sociology*. – 1983. – Vol.17. – P.206–233.

10. Ruth B. *The Chrysanthemum and the Sword: Patterns of Japanese Culture*. – Boston: Houghton Mifflin Harcourt, 1967. – 324 p.

11. Fisher D. *Rockefeller Philanthropy and British Social Anthropology? // Anthropology Today*. – 1986. – Vol.2. – P.5–8.

12. Лібман М., Мілібенд Р. Роздуми над антикомунізмом; [пер. з англ. Л. Бідочко та М. Казакова] // Спільне: журнал соціальної критики [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://commons.com.ua/uk/rozdumi-nad-antikomunizmom/>.

13. Кагарлицкий Б. Ю. *Марксизм: не рекомендовано для обучения*. – М.: Алгоритм, Эксмо, 2006. – 1622 с.

14. «Жахиття для людства, але щастя для тарганів». Інтерв'ю зі Стівеном Рейною // Спільне: журнал соціальної критики [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://commons.com.ua/ru/zahittya-dlya-lyudstva-ale-shhasty-a-dlya-targaniv-imperialistichni-superechnosti-globalna-vojnichist-ta-vijna-na-donbasi/>.

15. Hymes Dell H. 1999. *Introduction to the Ann Arbor Paperbacks Edition // Reinventing Anthropology* / ed. by Dell Hymes. – Ann Arbor, MI: University of Michigan Press. – P. v–xlix.

16. Leacock E. B. *Relations of Production in Band Society // Politics and History in Band Societies* / ed. by Eleanor Leacock and Richard Lee. – Cambridge, UK: Cambridge University Press. – P.159–70.

17. *Evolution and Culture* / ed. by Marshall Sahlins and Elman R. Service. – Ann Arbor: University of Michigan Press, 1960. – 131 p.

18. Alland A. *Adaptation // Annual Review of Anthropology*. – 1975. – Vol.4. – P.59–73.

19. Harris M. *Rise of Anthropology Theory: a history of theories of culture*. – New York: Crowell, 1968. – 806 p.

20. Harris M., Kotak C. *The Structural Significance of Brazilian Racial Categories // Sociologia*. – 1963. – Vol.25. – P.203–209.

21. Harris M. *Portugal's African «Wards» // Africa Today Pamphlets: 2*. – NY: American Committee on Africa, 1960. – 40 p.

22. Ferguson R. B. *Marvin of Schermerhorn (Marvin Harris at Columbia in the 1970s)*. – Rutgers University–Newark, 2010. – 10 p.

References

1. Wolf E. R., Silverman S. *Pathways of Power Building an Anthropology of the Modern World*. – Berkeley: University of California Press, 2001. – 463 p.

2. Ortner S. B. *Theory in Anthropology since the Sixties // Comparative Studies in Society and History*. – 1984. – Vol.26. – P.126–166.

3. Patterson T. C. *A Social History of Anthropology in the United States*. – Oxford, NY: Berg, 2001. – 212 p.

4. *Antropologicheskie tradicii: stili, stereotipy, paradigmy: Sb. statej / Red. A. L. Elfimov*. – M.: Novoe literaturnoe obozrenie, 2012. – 208 s.

5. Harris M. *Cultural Materialism: The Struggle for a Science of Culture*. – NY: Random House, 1979. – 383 p.

6. *Science, Materialism, and the Study of Culture* / ed. by Martin F. Murphy and Maxine L. Margolis. – Gainesville: University Press of Florida, 1995. – 256 p.

7. Hofstadter R. *Social Darwinism in American Thought*. – New York: Braziller, 1959. – 248 p.

8. Darrah W. C. *Powell of the Colorado*. – Princeton, N.J.: Princeton University Press, 1951. – 426 p.

9. Fisher D. *The Role of Philanthropic Foundations in the Reproduction and Production of Hegemony: Rockefeller Foundations and the Social Sciences // Sociology*. – 1983. – Vol.17. – P.206–233.

10. Ruth B. *The Chrysanthemum and the Sword: Patterns of Japanese Culture*. – Boston: Houghton Mifflin Harcourt, 1967. – 324 p.
11. Fisher D. *Rockefeller Philanthropy and British Social Anthropology?* // *Anthropology Today*. – 1986. – Vol.2. – P.5–8.
12. Libman M., Milibend R. *Rozdumi nad antykomunizmom*; [per. z angl. L. Bidochko ta M. Kazakova] // *Spil'ne: zhurnal social'noi' krytyky* [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <https://commons.com.ua/uk/rozdumi-nad-antikomunizmom/>.
13. Kagarlickij B. Ju. *Marksizm: ne rekomendovano dlja obuchenija*. – M.: Algoritm, Jeksmo, 2006. – 1622 s.
14. «Zhahittja dlja ljudstva, ale shhastja dlja targaniv». Interv'ju zi Stivenom Rejnoju // *Spil'ne: zhurnal social'noi' krytyky* [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <https://commons.com.ua/ru/zhahittja-dlya-ljudstva-ale-shhastja-dlya-targaniv-imperialistichni-superechnosti-globalna-vojevnicnist-ta-vijna-na-donbas/>.
15. Hymes Dell H. 1999. *Introduction to the Ann Arbor Paperbacks Edition // Reinventing Anthropology* / ed. by Dell Hymes. – Ann Arbor, MI: University of Michigan Press. – P. v–xlix.
16. Leacock E. B. *Relations of Production in Band Society // Politics and History in Band Societies* / ed. by Eleanor Leacock and Richard Lee. – Cambridge, UK: Cambridge University Press. – P.159–70.
17. *Evolution and Culture* / ed. by Marshall Sahlins and Elman R. Service. – Ann Arbor: University of Michigan Press, 1960. – 131 p.
18. Alland A. *Adaptation // Annual Review of Anthropology*. – 1975. – Vol.4. – P.59–73.
19. Harris M. *Rise of Anthropology Theory: a history of theories of culture*. – New York: Crowell, 1968. – 806 p.
20. Harris M., Kotak C. *The Structural Significance of Brazilian Racial Categories // Sociologia*. – 1963. – Vol.25. – P.203–209.
21. Harris M. *Portugal's African «Wards» // Africa Today Pamphlets: 2*. – NY: American Committee on Africa, 1960. – 40 p.
22. Ferguson R. B. *Marvin of Schermerhorn (Marvin Harris at Columbia in the 1970s)*. – Rutgers University–Newark, 2010. – 10 p.

Bidochko L. Ya., graduate student of the Department of Political Science, National University of «Kyiv–Mohyla Academy» (Ukraine, Kyiv), bidochko.lesia@gmail.com

Origins of cultural materialism: historical context

The formation of new scientific schools is determined not only by the dialectics of the development of scientific knowledge, but also by a broader social context. Following E. Wolf's periodization, after 1945, the United States have witnessed the third stage in the history of sociocultural anthropology. At this period, a revival of the materialistic direction took place; it opposed the idealistic symbolic anthropology. Neo-evolutionists sought to avoid the shortcomings of the vulgar materialism of L. H. Morgan and to preserve the humanistic intentions of F. Boas, abandoning particularism of the Boasian anthropology. The life and scientific experience of the new generation of anthropologists have determined their critical and radical position. Materialistic anthropologists were interested in Marxism, but amid the Cold War and the second wave of the «Red Panic», they should have kept distance from it. The original conception of cultural materialism, proposed by Marvin Harris, made it possible to improve neo-evolutionism and cultural ecology; using separate elements of Marxism and remaining within the limits of political loyalty. The new school reflected contradictory tendencies, generated on the one hand by the reactionary policy of McCarthyism and, on the other hand, by the progressive social movements of the 1960s.

Keywords: cultural materialism, socio-cultural anthropology, history of science, McCarthyism, Marxism, radical intellectuals, USA, Third World.

* * *

УДК 327.82:316.77

Слободяник О. Г.,
аспірантка кафедри міжнародної інформації,
Інститут міжнародних відносин Київського
національного університету ім. Тараса Шевченка
(Україна, Київ), egpetuhova@gmail.com

ТРАНСФОРМАЦІЯ ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНИХ КОМУНІКАЦІЙ ЄВРОПЕЙСЬКИХ КРАЇН У СУЧАСНУ ДОБУ

Розглядаються теорії та концепції зовнішньополітичних комунікацій провідних європейських країн як інноваційний інструментарій міжнародної

взаємодії, аналізується ефективність впливу зовнішньої політики європейських акторів на міжнародні відносини, визначаються функціональні характеристики комунікативної практики зовнішніх зносин у сучасному світі.

Ключові слова: зовнішньополітичні комунікації, міжнародні відносини, комунікативний інструментарій дипломатії, країни Європи, Україна.

Сучасні тренди трансформації міжнародних відносин зумовлюють нові стратегії і підходи до діяльності урядових інститутів, відповідальних за міжнародну взаємодію політичних акторів, до репутаційного представлення зовнішньої політики на світовій арені та переконання зарубіжної і внутрішньої громадськості у правильності рішень щодо забезпечення стратегічних інтересів держав за допомогою як традиційного, так і інноваційно-комунікативного інструментарію, за допомогою яких у глобальному політичному середовищі здійснюються потужні впливи на позиції країн щодо вирішення складних міжнародних проблем. Як зазначається у численних наукових розвідках, інформаційно-комунікативні технології як перспективний інструментарій міжнародного співробітництва охоплюють всі сфери сучасних міжнародних відносин, сприяють осмисленню ролі інновацій для інтерактивного діалогу дипломатичних установ різних держав, трансформують практику зовнішньополітичної діяльності, відтак потребують детального вивчення комунікативних можливостей сучасної дипломатії.

У сучасному науковому дискурсі щодо трансформації міжнародної взаємодії наявні дослідження як загального плану, зокрема праці відомих фахівців з міжнародних відносин Р. Армітіджа, З. Бжезинського, А. Гора, С. Джексона, А. Коена, Дж. Ная, Е.–М. Слотера, М. Уолцера, М. Фридмана, Ф. Фукуяма, Р. Хаасса, так і спеціальні наукові розвідки щодо інноваційного інструментарію зовнішньої політики С. Анхольта, Р. Брауна, Г. Брюса, Е. Гільбоа, М. Гроссмана, Р. Джервиса, Р. Еделмана, М. Кумара, В. Олінса, Л. Розелле, А. Юнвера, Э. Хэнсона та інших, в яких стверджується, що «сучасна проблематика міжнародних відносин – політична, безпекова, економічна, науково-технічна, інформаційна, культурна, суспільна, екологічна, духовна, – яка визнається предметом державної політики, набуває міжнародного характеру, втілюється у міждержавних відносинах, реалізується через стратегії і практику зовнішньої політики» [1–5]. Зокрема, Ф. Фукуяма обґрунтував засади безконфліктного міжнародного розвитку за умови гармонійного використання високих технологій; Г. Кіссінджер зазначав, що світовий порядок і його детермінанти змінюються швидкоплинно і глобально, формуючи нову архітектуру світового порядку; Дж. Розенау наголошував, що лише активна позиція держав щодо створення нової політичної структури світу, розробка нових правил міжнародної взаємодії з урахуванням реалій, зумовлених глобальними комунікаційними процесами, сприятиме модернізації дипломатії. Вагома роль комунікативного чинника міжнародної взаємодії, за С. Анхольтом, Е. Гільбоа, А. Гором, Р. Еделманом, М. Кумаром, В. Олінсом, Е.–М. Слотер та А. Юнвером, пов'язана з постіндустріальними цифровими і комунікативними технологіями та домінуванням інтелектуальних ресурсів у сучасній системі міжнародних відносин [6–10].

У вітчизняній науці зовнішньополітичним комунікаціям присвячено дослідження Н. Білан, А. Веселовського, Д. Дубова, О. Зернецької, Н. Карпчук, Л. Климанської, В. Копійки, О. Кучмій, Є. Макаренко,